УДК 37.091.113:005.344

Брюховецька О.В.

ВПЛИВ ТИПУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Брюховецька О.В. Вплив типу навчальних закладів на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. У статті представлено результати емпіричного дослідження організаційно-професійних чинників професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема, типу навчальних закладів. Виявлено вплив типу навчальних закладів, які очолюють досліджувані, на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Отримані дані щодо організаційно-професійних особливостей керівників можна використовувати при розробці критеріїв професійного добору на керівні посади в загальноосвітні навчальні заклади.

Зроблено висновок про необхідність розвитку професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: професійна толерантність, професійна толерантність керівника загальноосвітнього навчального закладу, керівник загальноосвітнього навчального закладу, організаційно-професійні чинники, тип навчальних закладів, сформованість професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Брюховецкая А.В. Влияние типа учебных заведений на особенности сформированности профессиональной толерантности руководителей общеобразовательных учебных заведений. В статье представлены результаты эмпирического исследования организационно-профессиональных факторов профессиональной толерантности руководителей общеобразовательных учебных заведений, в частности, типа учебных заведений. Выявлено влияние типа учебных заведений, которые возглавляют исследуемые, на особенности сформированности профессиональной толерантности руководителей общеобразовательных учебных заведений. Полученные данные относительно организационно-профессиональных особенностей руководителей можно использовать при разработке критериев профессионального отбора на руководящие должности в общеобразовательные учебные заведения.

Сделан вывод о необходимости развития профессиональной толерантности руководителей общеобразовательных учебных заведений в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: профессиональная толерантность, профессиональная толерантность руководителя общеобразовательного учебного заведения, руководитель общеобразовательного учебного заведения, организационно-профессиональные факторы, тип учебных заведений, сформированность профессиональной толерантности руководителей общеобразовательных учебных заведений.

Постановка проблеми. Результати теоретичного аналізу літератури та практики професійної діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів свідчать про наявність організаційно-професійних чинників, що позначаються як позитивно, так і негативно на сформованості їхньої професійної толерантності. Відповідно, наукова проблема дослідження впливу організаційно-професійних чинників на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів є актуальною як з наукової, так і з практичної точки зору.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Слід зазначити, що у працях психологів є прямі або непрямі згадки про *професійну толерантність*, про можливі контексти її прояву і розвитку (Г. Андрєєва [1], Г. Бардєр [2], О. Грива [3], Е. Клепцова [7] та інші); про можливі контексти її прояву і розвитку (О. Асмолов [8], Г. Солдатова [10]). Ю. Ірхіна [5], О. Нурлігаянова [9], Ю. Тодорцева [11], О. Шаюк [12] звернули увагу на особливості професійної толерантності представників педагогічної сфери. В ході дослідження ми спиралися на наявні роботи в області управління загальноосвітніми навчальними закладами відомих українських вчених О. Бондарчук [3], Л. Карамушки [6].

У процесі попереднього аналізу (при врахуванні особливостей діяльності загальноосвітніх навчальних закладів у сучасних умовах) були виділені основні найбільш

значущі *чинники, що впливають на рівень сформованості професійної толерантності* на *трьох рівнях* (макрорівні, мезорівні та мікрорівні). До *мезорівня* можна віднести чинники, що відтворюють вплив на керівників особливостей функціонування освіти як певної соціальної галузі: *тип загальноосвітнього навчального закладу* та *стаж управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.*

Мета статті – аналіз результатів дослідження впливу типу навчального закладу на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідження проводилося на базі Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Вибірку досліджуваних склали 962 керівники загальноосвітніх навчальних закладів України.

З метою знаходження статистично значущих відмінностей між різними категоріями керівників загальноосвітніх навчальних закладів (виділених з урахуванням зазначених вище чинників) за конкретними складовими професійної толерантності визначалась значущість відмінностей за допомогою комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

Залежно від *типу загальноосвітнього навчального закладу* виокремлюють такі групи керівників: а) керівники традиційних загальноосвітніх навчальних закладів; б) керівники загальноосвітніх навчальних закладів нового типу (гімназії, ліцеї) *(табл. 1)*.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних керівників ЗНЗ залежно від типу навчального закладу

Тип навчального закладу, яким керують досліджувані	Кількість досліджуваних (у%)
ЗНЗ традиційного типу	40,7
ЗНЗ нового типу	59,6

До групи керівників, які очолюють загальноосвітні навчальні заклади традиційного типу, увійшло 40,7% досліджуваних, до групи керівників, які очолюють загальноосвітні навчальні заклади нового типу, увійшло 59,6% респондентів.

Проведене дослідження показало, що появу нових типів шкіл визначили такі передумови: новий етап розвитку суспільства і оновлене у зв'язку з цим соціальне замовлення (виховати громадянина України, здатного жити в ринкових умовах, бути конкурентоспроможним); реальний досвід розвитку різних типів загальноосвітніх шкіл в Україні; відпрацьована система спеціалізованих шкіл, широка мережа яких притаманна освіті в нашій країні; багатий досвід шкіл із поглибленим вивченням окремих предметів; значна кількість різноманітних факультативів, гуртків, інших позакласних занять за інтересами учнівської молоді; досягнення в цій галузі прогресивної психолого-педагогічної науки.

Розглянемо *вплив типу навчального закладу на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів*.

Як показав аналіз результатів дослідження за типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, відмінностей у рівні професійної толерантності встановлено не було, але були виявлені статистично значущі відмінності ($p<0,001$, $p<0,05$) за окремими компонентами (власне управлінською толерантністю, толерантністю до взаємодії із суб'єктами навчально-виховного процесу, аутотолерантністю та їхніми складовими).

При аналізі взаємозв'язку типу загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, із рівнями власне управлінської толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів було зафіксовано певні відмінності за окремими складовими. Так, виявлено статистично значущі відмінності ($p<0,001$) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, і рівнями толерантності до невизначеності в управлінській діяльності досліджуваних керівників *(табл. 2)*.

Таблиця 2

Взаємозв'язок між рівнями толерантності до невизначеності в управлінській діяльності та типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні толерантності до невизначеності в управлінській діяльності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	72,5*	21,4*	6,1*
ЗНЗ нового типу	59,6*	35,1*	5,3*

* $p<0,001$

Як видно з табл. 2, рівень толерантності до невизначеності в управлінській діяльності вищий у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Впевненість у своїй інтуїції й адекватності почуттів, переконаність у правильності прийнятих рішень і здатність ризикувати – усі ці якості допомагають керівникам перенести напругу, невизначеність під час управлінської діяльності. Отримані результати узгоджуються з дослідженнями О. Бондарчук [3], яка зазначає, що керівники загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу краще пристосовуються до професійної діяльності в умовах соціально-політичних та соціально-економічних змін, а брак структури, ясності, визначеності безумовно впливає на психологічний стан керівників і обумовлює розвиток значної кількості професійних стресів.

Також виявлено взаємозв'язок (на рівні слабкої тенденції) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та рівнями толерантності до професійних стресів досліджуваних керівників *(табл. 3)*.

Як видно з табл. 3, рівень толерантності до професійних стресів виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Це можна пояснити тим, що керівники загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу повністю усвідомлюють і відчувають свою роль в освітній організації і мають такий рівень напруженості, який дозволяє ефективно працювати.

Таблиця 3

Взаємозв'язок між рівнями толерантності до професійних стресів і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні толерантності до професійних стресів (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	11,5	64,1	24,4
ЗНЗ нового типу	14,6	65,4	20,0

Керівники загальноосвітніх навчальних закладів нового типу часто змушені брати на себе надмірно багато, спостерігається велика перевантаженість в обсягах робіт, які необхідно виконати. За нереалістичною оцінкою перспектив обов'язково виникають негативні відчуття, які переобтяжують емоційний стан, надають йому негативного забарвлення, таким чином, ця ситуація призводить до професійного стресу.

Аналіз взаємозв'язку типу загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, із рівнями толерантності до взаємодії із суб'єктами навчально-виховного процесу керівників загальноосвітніх навчальних закладів дозволив зафіксувати певні відмінності за окремими складовими. Так, виявлено відмінності (на рівні слабкої тенденції) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, і рівнями соціальної толерантності досліджуваних керівників *(табл. 4)*.

Таблиця 4

Взаємозв'язок між рівнями соціальної толерантності і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Стаж управлінської діяльності	Рівні соціальної толерантності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	23,2	52,9	23,9
ЗНЗ нового типу	22,9	63,6	13,4

Як видно з табл. 4, рівень соціальної толерантності виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу, особливо з великим стажем управлінської діяльності. Це можна пояснити відсутністю конкуренції і партнерською взаємодією серед персоналу традиційних шкіл; прагненням шукати та знаходити баланс між власними інтересами та інтересами навколишніх; позитивним ставленням керівників до проявів індивідуальності в інших і прагненням до гармонійних стосунків з іншими людьми, що характеризує зрілих, самоактуалізованих особистостей.

Також виявлено взаємозв'язок (на рівні слабкої тенденції) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та рівнями комунікативної толерантності досліджуваних керівників *(табл. 5)*.

Таблиця 5

Взаємозв'язок між рівнями комунікативної толерантності і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні комунікативної толерантності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	11,5	64,1	24,4
ЗНЗ нового типу	14,6	65,4	20,0

Як видно з табл. 5, рівень комунікативної толерантності виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Оскільки в загальноосвітніх навчальних закладах традиційного типу існують усі передумови конструктивної соціальної толерантності (впевненість, довірливі партнерські стосунки, можливість реалізації власної індивідуальності), керівники не обмежені у спілкуванні з персоналом, і це дає можливість обговорити професійні проблеми, отримати підтримку, пораду, заохочення, оцінку. Саме комунікативна толерантність лежить в основі взаємної довіри й розуміння, сприяє вияву доброзичливості, допомагає встановленню позитивного психологічного клімату в педагогічних колективах.

Подібну тенденцію (на рівні слабкої тенденції) виявлено між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та толерантним стилем керівництва досліджуваних *(табл. 6)*.

Таблиця 6

Взаємозв'язок між рівнями толерантного стилю керівництва і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні толерантного стилю керівництва (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	11,5	64,1	24,4
ЗНЗ нового типу	14,6	65,4	20,0

Як видно з табл. 6, рівень толерантного стилю керівництва є дещо вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Керівники загальноосвітніх навчальних закладах традиційного типу фокусуються на вищих рівнях участі членів групи у спільній діяльності, на співпраці й взаємодії; аналізують шлях досягнення мети, визнають помилки, змінюють методи управлінської діяльності; визнають, що для ефективного керівництва необхідні зміни, осмислення й підтримка; перш ніж упроваджувати ідею в життя, отримують схвальне до неї ставлення більшості персоналу організації, слухають і чують усіх і кожного; орієнтовані на завдання.

Також було зафіксовано чітку тенденцію (p=0,07) і при дослідженні взаємозв'язку між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та рівнями конфліктологічної толерантності досліджуваних керівників *(табл. 7)*.

Як видно з табл. 7, рівень конфліктологічної толерантності виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Вміння керівника будувати стосунки на засадах співпраці та конструктивної взаємодії; розпізнавати, вчасно попереджувати та продуктивно вирішувати конфліктні ситуації впливає на ефективність управлінської діяльності, сприяє покращенню психологічного клімату та гармонізації взаємин у педагогічному колективі, створює умови для набуття педагогами досвіду конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях, адже сучасний керівник загальноосвітнього навчального закладу нового типу за родом своєї діяльності неминуче опиняється в ролі арбітра у вирішенні конфліктів.

Таблиця 7

Взаємозв'язок між рівнями толерантного стилю керівництва і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні конфліктологічної толерантності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	32,7	37,0	30,4
ЗНЗ нового типу	29,5	33,1	37,3

При аналізі взаємозв'язку типу загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, із рівнями аутотолерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів було зафіксовано певні відмінності за окремими складовими. Так, виявлено відмінності (на рівні тенденції) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, і рівнями значущості ролі керівника для досліджуваних *(табл. 8)*.

Таблиця 8

Взаємозв'язок між рівнями значущості ролі керівника і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні значущості ролі керівника (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	46,7	32,6	20,8
ЗНЗ нового типу	50,0	34,2	15,8

Як видно з табл. 8, рівень значущості ролі керівника виявився вищим для керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу, особливо молодших за стажем, для яких дуже важливим є соціальний статус. Керівник є центральною фігурою будь-якої організації, який повинен володіти як професійними та управлінськими якостями для забезпечення успішного педагогічного процесу та розвиту освіти загалом, так і мати певні особисті якості, які дозволять йому розвивати та підтримувати статус свого закладу на

належному рівні. Проте, для управлінців зі стажем управлінської діяльності понад 20 років роль керівника втрачає свою значущість.

Також виявлено відмінності (на рівні слабкої тенденції) між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, і рівнями значущості толерантності для досліджуваних керівників *(табл. 9).*

Таблиця 9

Взаємозв'язок між рівнями значущості толерантності для керівника і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні значущості толерантності для керівника (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	45,6	37,7	16,7
ЗНЗ нового типу	47,9	39,4	12,7

Як видно з табл. 9, рівень значущості толерантності для керівника виявився вищим для керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу. Необхідність толерантності в управлінській діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів детермінована складністю і різноманіттям форм розвитку освітньої галузі, специфікою управлінської діяльності як особливого виду професійної діяльності в системі «людина – людина». Ці результати узгоджуються з дослідженням О. Бондарчук [3], яка зазначає, що управління загальноосвітнім навчальним закладом може утруднюватися через недостатній рівень розвитку у керівників певних професійно важливих якостей, зокрема, толерантності.

Також було зафіксовано статистично значущі відмінності ($p<0,05$) при дослідженні взаємозв'язку між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та рівнями рефлексивності досліджуваних керівників *(табл. 10).*

Таблиця 10

Взаємозв'язок між рівнями рефлексивності керівників і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні рефлексивності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	30,3*	50,0*	19,7*
ЗНЗ нового типу	26,4*	39,0*	34,6*

* $p<0,05$

Як видно з табл. 10, рівень рефлексивності виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів нового типу. Робота в навчальних закладах нового типу відрізняється від традиційної управлінської діяльності багатьма позитивними факторами (такі навчальні заклади зазвичай краще технічно оснащені, керівництво і персонал постійно освоюють новітні методи навчально-виховної роботи, більше уваги приділяється науково-дослідницькій та проектній роботі, проводиться велика кількість виховних та позаурочних заходів тощо). Отже, від керівників загальноосвітніх навчальних закладів нового типу вимагається високий рівень рефлексивності, яка передбачає перетворення традиційної керівної позиції керівника і підпорядкованої позиції персоналу на особистісно рівноправні.

Крім того, було зафіксовано статистично значущі відмінності ($p<0,05$) при дослідженні взаємозв'язку між типом загальноосвітнього навчального закладу, який очолюють досліджувані, та рівнями асертивності досліджуваних керівників *(табл. 11).*

Таблиця 11

Взаємозв'язок між рівнями асертивності керівників і типом навчального закладу, який очолюють досліджувані

Тип навчального закладу	Рівні асертивності (кількість досліджуваних, у %)		
	низький	середній	високий
ЗНЗ традиційного типу	29,8*	53,6*	16,6*
ЗНЗ нового типу	39,8*	47,2*	13,0*

* $p<0,05$

Як видно з табл. 11, рівень асертивності виявився вищим у керівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного типу, особливо зі збільшенням стажу управлінської діяльності ($p<0,05$). У межах традиційного навчального закладу головною ланкою забезпечення високої ефективності навчального процесу є керівник, діяльність якого має високу соціальну значущість і потребує високого рівня асертивності. Асертивна поведінка є найбільш ефективним стилем управлінської поведінки, орієнтованим на довгострокову співпрацю, командну роботу, ділові взаємини.

Таким чином, дослідження виявило *вплив типу навчального закладу на особливості сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів за окремими компонентами і складовими.*

Висновки. Отже, можна зробити висновок про те, що існують зумовлені типом навчального закладу, який очолюють досліджувані, відмінності у рівнях сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Знання основних організаційно-професійних особливостей сприятиме упорядкуванню кадрів управління, ефективності комплектування загальноосвітніх навчальних закладів, створенню оптимального психологічного клімату в педагогічних колективах. Отримані дані щодо організаційно-професійних особливостей керівників загальноосвітніх навчальних закладів можна використовувати при розробці критеріїв професійного добору на керівні посади в ЗНЗ.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі впливу чинників мікрорівня на рівень професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. [для высш. уч. зав.] / Галина Михайловна Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
2. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности / Галина Леонидовна Бардиер. – СПб., 2005. – 118 с. : ил., табл.
3. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія / О. І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 318 с.
4. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища / О. А. Грива. – К. : Парапан, 2005. – 227 с.
5. Ірхіна Ю. В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи / Ю. В. Ірхіна. – Одеса, 2011. – 220 с.
6. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти : монографія / Л. М. Карамушка. – К. : Ніка-центр, 2000. – 332 с.
7. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности : учеб. пособие для вузов / Е. Ю. Клепцова – М. : Академический проект, 2004. – 176 с.
8. На пути к толерантному сознанию [Текст] / под ред. А.Г. Асмолова. – М. : Смысл, 2000. – 198 с.
9. Нурлигаянова О. Б. Психологическое содержание педагогической толерантности как профессионально важного качества учителя [Текст] / О. Б. Нурлигаянова. – Ярославль, 2006. – 158 с.
10. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г. Солдатовой и Л. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – С. 94–97.

11.Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності : [методичні рекомендації] / Юлія Володимирівна Тодорцева. – Одеса : СВД Черкасов М.П., 2004. – 90 с.
12.Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини / Ольга Шаюк // Вітакультурний млин / [наук. консультант-редактор А. Фурман]. – 2010. – Модуль 11. – С. 21–24.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Andreeva G. M. Social'naja psihologija : ucheb. [dlja vyssh. uch. zav.] / Galina Mihajlovna Andreeva. – M. : Aspekt Press, 1998. – 376 s.
2. Bardier G. L. Social'naja psihologija tolerantnosti / Galina Leonidovna Bardier. – SPb., 2005. – 118 s. : il., tabl.
3. Bondarchuk O. I. Sotsial'no-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv u profesiyniy diyal'nosti : monohrafiya / O. I. Bondarchuk. – K. : Nauk. svit, 2008. – 318 s.
4. Hryva O. A. Sotsial'no-pedahohichni osnovy formuvannya tolerantnosti u ditey i molodi v umovakh polikul'turnoho seredovyshcha / O. A. Hryva. – K. : Parapan, 2005. – 227 s.
5. Irkhina Yu. V. Formuvannya profesiynoyi tolerantnosti maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly / Yu. V. Irkhina. – Odesa, 2011. – 220 c.
6. Karamushka L. M. Psykholohiya upravlinnya zakladamy seredn'oyi osvity : monohrafiya / L. M. Karamushka. – K. : Nika-tsentr, 2000. – 332 s.
7. Klepcova E. Ju. Psihologija i pedagogika tolerantnosti : ucheb. posobie dlja vuzov / E. Ju. Klepcova – M. : Akademicheskij projekt, 2004. – 176 s.
8. Na puti k tolerantnomu soznaniju [Tekst] / pod red. A. G. Asmolova. – M. : Smysl, 2000. – 198 s.
9. Nurligajanova O. B. Psihologicheskoe soderzhanie pedagogicheskoj tolerantnosti kak professional'no vazhnogo kachestva uchitelja [Tekst] / O. B. Nurligajanova. – Jaroslavl', 2006. – 158 s.
10.Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G. Soldatovoj i L. Shajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – S. 94–97.
11.Todortseva Yu.V. Pedahohika tolerantnosti : [metodychni rekomendatsiyi] / Yuliya Volodymyrivna Todortseva. – Odesa : SVD Cherkasov M.P., 2004. – 90 s.
12.Shayuk O. Ya. Vitakul'turnyy metapidkhid v osmyslenni tolerantnosti yak intehral'noyi osobystisnoyi rysy lyudyny / Ol'ha Shayuk // Vitakul'turnyy mlyn / [nauk. konsul'tant-redaktor A. Furman]. – 2010. – Modul' 11. – S. 21–24.

Brukhovetska, O.V. Relationship between secondary school types and levels of secondary school principals' professional tolerance. The article presents the results of empirical research on organizational and professional factors in the formation of secondary school principals' professional tolerance, in particular, the type of school.

The investigation showed that the emergence of new types of schools was caused by the following preconditions: a new stage of social development and, as a result, new social requirements (educating the citizens of Ukraine who should be capable to live in market conditions and be competitive); the real experience of development of different types of secondary schools in Ukraine; a well-tuned system of specialized schools, a vast network of which is traditionally present in the Ukrainian system of education; rich experience of schools that focus on certain academic subjects; a great variety of electives, clubs, etc.; new relevant achievements in psychological and pedagogical sciences.

The author found the relationship between the secondary school types and the levels of different components of school principals' professional tolerance (proper management tolerance, tolerance for interaction with the subjects of the educational process, self-tolerance, as well as their elements).

The obtained data on school principals' organizational and professional characteristics can be helpful in developing professional selection criteria for the leading positions in secondary schools. The author makes a conclusion about the necessity of development of school principals' professional tolerance in the system of postgraduate pedagogical education.

Keywords: professional tolerance, secondary school principals' professional tolerance, secondary school principal, organizational and professional factors, school type, formation of secondary school principals' professional tolerance.

Відомості про автора

Брюховецька Олександра Вікторівна, кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри загальної та практичної психології, Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ, Україна.

Brukhovetska, Olexandra Victorivna, PhD, associate professor, doctoral student, department of general and applied psychology, University of educational management, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: ciparis011@mail.ru

Отримано 10 березня 2016 р.
Рецензовано 17 березня 2016 р.
Прийнято 24 березня 2016 р.

УДК 316.772.4

Гомольська Л.П.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БРЕНД-КОМУНІКАЦІЙ НА ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ СПОЖИВАЧА

Гомольська Л.П. Методика дослідження впливу бренд-комунікацій на особливості сприйняття споживача. У статті наведено методику дослідження впливу бренд-комунікацій на особливості сприйняття споживача у два етапи. Показано, що на першому етапі доцільним є використання методу фокус-груп з метою здобуття даних щодо соціально-психологічного змісту бренд-комунікації та образу бренду як її результату, специфіки особистісного включення респондентів – представників певних соціальних прошарків у споживання як особливу соціальну поведінку. На другому етапі здійснюється кількісна оцінка соціально-психологічних особливостей впливу бренд-комунікації на особливості сприйняття споживача; складових образу бренду та соціально-психологічних механізмів їхнього формування.

Наведено процедуру опрацювання та інтерпретації результатів методики. У додатках подано авторські методики та авторські модифікації відомих методик у контексті теми дослідження. Констатовано, що ця методика дозволяє виявити рівні сформованості образу бренду (високий, середній, низький) у сприйнятті споживачів, дослідити основні соціально-психологічні механізми його формування (соціальне порівняння, ідентифікація, персоніфікація, самопрезентація, самоверифікація та цілепокладання) під впливом бренд-комунікації.

Ключові слова: бренд-комунікація, бренд, образ бренду, сприйняття споживача, диференційованість та екологічність бренду, позитивне ставлення та лояльність до бренду; соціально-психологічні механізми впливу, методика дослідження впливу бренд-комунікації.

Гомольская Л.П. Методика исследования влияния бренд-коммуникаций на особенности восприятия потребителя. В статье приведена методика исследования влияния бренд-коммуникаций на особенности восприятия потребителя в два этапа. Показано, что на первом этапе целесообразно использование метода фокус-групп с целью получения данных о социально-психологическом содержании бренд-коммуникации и образа бренда как ее результата, специфики личностного включения респондентов – представителей определенных социальных слоев в потребление как особое социальную поведение. На втором этапе осуществляется количественная оценка социально-психологических особенностей влияния бренд-коммуникации на особенности восприятия потребителя; составляющих образа бренда и социально-психологических механизмов их формирования.

Констатировано, что данная методика позволяет выявить уровни сформированности образа бренда (высокий, средний, низкий) в восприятии потребителей, исследовать основные социально-психологические механизмы его формирования (социальное сравнение, идентификация, персонификация, самопрезентация, самоверификация и целеполагание) под влиянием бренд-коммуникации.